

ВИЛАЕТ НА ВЪРХОВИЗМИ

Откакто Вавилонската блудница Европа позволи след Сан Стефано, в Берлин през 1878 г., да се направи аборт на Македонския въпрос от българската национална цялост, тя сама си избра да се придвижва из балканското пространство, обута в ортопедични обувки. Оттогава европейското игнориране на този регион стана разбираемо. Колкото по-малко Европа се движи из това пространство, толкова по-малко обувка ортопедичните си стелки. От време на време, тук, в този връщ котел от емоции, тя си изгаря пръстите, но иначе кракът ѝ не би стъпил. В такива случаи игнорирането повече или по-малко ѝ помага.

Малкото камъче Македония отдавна е препъникамък за Балканите. Македонската жива рана е твърде малка, за да инфектира Европа, но е достатъчно неприятна: тя е люто подкожно цирейче на несгодно място върху старото курвище. Македония е дребна и невидима, но за сметка на това осезаема: вбито в патъка на наконтена дама камъче, от чието боцкане тя понакуцва. Повече от сто готини мърда със стъпалото, премества тежестта на притискане в обувката си, от време на време я събува и изтръсква, но отвътре нищо не пада. Дали камъчето се е напъхало в подметката, или се е сраснало с обувката, но редом с безупречната си грациозност, салонните обувки са непригодни за разходка из Балканите. Само грубите ортопедични чепици са тези, които отколе помагат на Европа да не куца по нашите безпътища. Впечатлението, което оставя, и на което старата дама толкова държи в балканското си издание, е гротескно - сияйни, скъпоценни рокли в грозни, нелъснати ботуши. Хубави, обгрижвани крака в медицински обувки.

За балканските очи този европейски имидж е нормален, те познават Европа само във времена на пожари. Нейната

дворцова префиненост, в която само неколцина балканци са забивали нос, тук е осмяна по села и паланки. Тук пет други петли, друга мечка играе, особено пък в Македония.

България се е препъвала три пъти на това камъче, три пъти си е трошила главата заради него, но случайно ли е поставено то така или сръчно е подхвърлено? Възможно ли е България да се спъне за четвърти път, да преглътне носенето на нови патерици, смятайки, че ни познава повече, отколкото ние се знаем? Защо бягаме от всяка искрена среща, при положение, че тя очевидно не ни мрази? Греша ли влюбеният, когато любимата му бяга? Да. Грешката се състои в това, че когато той разперва ръце за прегръдка, държи очите си затворени.

Тъкмо това отдалечаване, обезбългаряване, денационализация е процесът, който България не може да схване, разбере и приеме за Македония повече от един век. Бедната Македония, вечната „мъченица и страдалница“, през втората половина на двадесетия век се превърна в недосегаема любовница за българите. Три четвърти от населението в Македония през XIX век има същата духовност и национални чувства както и в освободеното българско отечество, но три четвърти от ледника са постоянно под вода. Четвъртинката на леда над водата е видима, а допирът с нея е студен. За тази студена Македония от втората половина на двадесети век България не иска и да знае, но пък само с нея има реален допир и се стряска от ужас. Топлата и възрожденска Македония отдавна я няма, тази лелеяна за тях Атлантида се среща много повече, запазена в ръкописи, предмети и семейни спомени. На тукашния адрес обаче тя отдавна не живее. На нейно място тук вече задълго се е заселил леденият айсберг Македония, който изпада в истерия само при споменаването на името България. Рационално студено или емоционално нажежено: Господ знае кое е по-опасно. Откъснатият сантиметър лед на Берлинския конгрес става опасен поради прекомерно бързото си движение и ускорено топене, при това откъм подвод-

ната, невидимата си част. Видимата, горната, управляващата част ръководи и подтиква движението и топенето. Настъпи обаче време, когато и другият, второилинденският започна да потъва след самоунищожаваша се основа. Недъгавостта на македонизма пропусна всички възможности за каквото и да било спиране, за него вече няма допълнителни поправителни изпити. Работата приключи, македонистичното спукване е неизбежно. Тръгна вода на давия. Подлъгвани с домашен хляб, късно се сетихме, че македонизмът е пълен с натъпкани парченца стъкло, които отвътре ни разпарчадосват. Хем те порязва, хем продължава да ти бае на главата, да тежи и да твори митовите на божествения македонски синдром на самоунищожението. Македонистичен турбоцинизъм: железен пердах с кадифена ръкавица. Откакто водата стигна до подбрадите ни и цялата нация бе обзета от паника, онези, които ни давят, сега се питат: как да забавим засиленото македонско топене.

През XIX век, преди Сан-Стефано и Берлин, когато македонският проблем не съществуваше отделно от целокупните български проблеми, глобалният световен план се развива под знака на т.нар. империализъм; големите европейски държави владеят по-слабо развитите народи от другите континенти. Империалистическите сили се отнасят по същия начин и към Балканите. Сред най-многочисления балкански славянски народ еуфорията от възможността за вечно оттегляне на имперска Турция от Балканите трае едва три месеца след победата на Русия в Руско-турската война и Сан-Стефано през 1878 г. Само след три месеца, в Берлин, Западните сили повторно връщат на Болния от Босфора централната част от Балканите. Възможността Русия най-сетне да излезе на Средиземноморието чрез новосъздадената българска държава, най-голяма на Балканите, в етническите си граници от Варна до Охрид, с излаз на Бяло и Черно море, за Европа е опасно! Тази съвършено точна дипломатическа сметка, преди всичко на Бисмарк, се превръща за Македо-

ния в агония, която трае и до днес.

Оправданият страх от Русия подтикна западния империализъм да раздели България на три части. За да се анулира пълното руското присъствие сред българите, на по-щастливата, освободена мизийска част е вменено германско царско семейство (първа точка от Берлинския договор); втората (Тракия, т.е. Румелия) става турски протекторат; а третата, македонската, прокълнатата, най-българската част, където беше запален огънят, от където започнаха и тръгнаха Възраждането и учението за освобождение, частта Македония, от където идеята се пренасяше в другите български територии, беше върната на дивата Турция с овехтели реформи (23-та точка от Берлинския договор), за да кърви непрестанно повече от един век.

Нешастието не се състои в това, че беше взето решение за разчленяване на голямото българско етническо тяло, лошото е, че западните империи не обезопасиха протекторати за защита от руските влияния и в другите части. Ако днес имахме френски, британски или германски родове от царчета, щяхме да получаваме заплати по пет хиляди марки и е сигурно, че никога нямаше да мънкаме след това за България, Сърбия или Гърция, а Европа щеше да се простира от Исландия до Константинопол, за разлика от днес, когато не смее да си протегне краката по-далеч от Виена. Европа е рационална, но няма смисъл от рационализъм: повече има смисъл от ирония, при положение, че третото действие от драмата ни го докара болшевизмът.

След Берлин 1878 в нашето народно творчество започна да циркулира метафората за Европа, като за Вавилонска блудница. Жалбата по Сан-Стефано, по откраднатата свобода, по свободното княжество България дойде много бързо: Кресненско-Разложкото въстание от същата година показва тъкмо това – непримиримостта от откъсването от майката. Димитър Попгеоргиев Беровски и Дядо Ильо Малешевски, вдигайки знамето на бунта, пеят за единна цялост с Бълга-

рия. А и какво друго би могъл да си помисли човек, когато е само на десетина километри от своите сънародници при границата край Осогово, която никога досега не е съществувала. Да гледа от планината свободните си сънародници, а той да търпи турските золуми. Два се оказват изходите за справяне със злата съдба: тайно през границата да носи пушки на своите, за да поправи сам неправдата или да се изсели в освободеното отечество и да заживее по-човешки живот редом с по-щастливите си събратя по съдба. Тук е измислена първата лъжа и първото извъртанене на нещата в македонистичната историография в Република Македония, върху която е подреден друг декор. Първите «върховисти» сме всъщност ние от Македония. Кресненското и Разложкото въстания са типични върховистки въстания, които целят да поправят неправдата, въстания, в които се мре заради обединението с България. Ильо Малешевски и Димитър Беровски са «върховисти» тринадесет години преди да бъде сформиран Върховният македонски комитет през 1895 г. от страна на хора с висши военни чинове в Българската армия, произхождащи от Македония!

Кое сърце би издържало да не помогне на нещастния си брат, коя душа ще откаже да изпрати оръжие или доброволно да тръгне към вилаета на злото! Свързани съседи, обща съдба, обща рана, за която да се гине, е дълг. Няма жертви и катастрофи, които Македония да не оправдае: това е мит, който непрекъснато гълта човешки трупове; кръвта е единствената движеща сила, единственото гориво на патриотизма, чрез което работи адската военна машина.

Първите и най-големи върховисти се формират в Македония: чувството, че сами те не са в състояние да направят нещо във Велика Турция, е правилна логика, която се потвърждава десетина години след Илинденското въстание. Върховисти се и Гоце, и Даме, които никога не преустановяват съвместната си работа с Военния комитет и след формирането на Вътрешната организация. Освободеният брат, който иска да помогне на поробенения нещастник, има една основна слабост: Европа

декларира, че няма да позволи романтичният сън за съвместно съжителство да се случи най-вече. Груев пръв разбира това и организира отвътре формирането на БМОПК, ТМОРО, ВМОРО, ВМРО.

Като гледам днес остро противопоставяне на каквито и да било по-специални връзки и сътрудничество между СР Югославия и Република Сръбска от страна на международните сили, още по-ясно ми се очертава политическия гений на Даме за излизане от затворения омагьосан кръг. Едва стотина години по-късно косовските албанци, заедно с Ибрахим Ругова и Адем Демачи, преживяват прежеждията, през които са минали Делчев и Александров. Организирането отвътре, в поробената част, на отделна организация, която ще се опре преди всичко на вътрешни сили и която ще следи внимателно и международното положение, така че в определен момент да се извоюва свободата, е много по-профилирана политическа стратегия за разлика от онази, външната, която е с по-малко политически такт. Тази по-умна възможност показва, че е несъстоятелна по време на Илинденско-Преображенското въстание. Върховистката линия е по-реалистична, централистичната е с по-голям политически усет, но и двете имат своите Ахилесови пети. Първата е неосъществима, а втората немощна, т.е. и двете тактики са осъдени на провал. Кой ли път да се избере, когато всеки води към пропастта? Дали обединението, което се осъществява между Върховния комитет и ВМОРО през пролетта на 1911 г., две години преди окончателното разпокъсване на Македония, е израз на отчаяние? Това са теми за антични трагедии, от които в македонската македонистична литература е използван само патосът. Нашите писатели само доизкусуриха нещата.

Тук се извършва втората лъжа в историографията и литературата в Република Македония. Очерният се върховизъм и Сан-Стефано, докато те не придобият размерите на фантом, т.е. върховистите са българи и искат да си присвоят Македония, а централистите са македонци и воюват срещу тях.

Опашати лъжи! Откъснатите сантиметри Македония бяха насочени да се движат в противоположна посока на главата им. След това може да започне форсирането на колективната омраза към България. Какво от това, че героите и от едната, и от другата организация са еднакво прославяни, възпявани и уважавани от населението, какво от това, че и едните, и другите са едни и същи по род и съзнание, че се карат, помиряват, работят в тясно сътрудничество и гинат в името на един и същи идеал - лъжата отдавна е наша съдба и природа. Нищо не помага. Както комунистите извлякоха полза от Марксовия „Капитал“, така и македонистите до ден-днешен правят същото за сметка на върховистите. Нека обаче опита-ме да споделим това размишление за българския върховизъм в самостоятелна Македония и Титова Югославия!

Всички години на обществени вълнения в Македония от 1878 до 1893-та са израз на неизкристилизиран, емоционален върховизъм, появил се естествено и съвсем в реда на нещата. Това не е организационно профилиран върховизъм, повече е физиологическа реакция, близане на рани от двете страни на етническата цялост, разделена с граница. Българското въз-раждане и просветителство (македонистите в Скопие подме-ниха думата Възраждане с Преродба) и църковните движения за Екзархията, между другото, са най-големите духовни експортни стоки на българщината от Македония в този период. Македонските българи се единствените измежду всички на-ционалности в областта Македония, които не внасят и не вне-дрят духовност и институции отвън, а ги изнасят по-ната-тък. Постоянно, над едно хилядолетие от времето на Кирил, Методий, Климент, Наум, Самуил, Владислав, Делян, Вой-тех, Акиндин, Кукузел... българската култура е най-могъщата и поставя български отпечатък върху тази територия, превзе-мана от различни завоеватели, наричана с различни имена и национално шарена през вековете. Трябва ли да учудва силно демонстрираното чувство за единство на доминиращото на-селение от двете страни на границата, поставено изведнъж

пред голямо изпитание от страна на Европа.

Особеното състояние, в което са поставени Македония и Одринско след Берлинския конгрес, налага и възприемането на нова, специфична тактика. Даме и Гоце първи съзират късогледство в движената от емоции идея за обединение на Македония и Одринско с Княжество България. Тяхната тактика има смисъл. Сформирането на БМОПК (Български македоно-одрински революционен комитет) през 1893 г. в Солун е победа на разума над емоциите. Момент, в който след няколковековен мрак и отсъствие от Европа, в Македония само за една нощ изкрystalизира сила, която във всички смисли я приобщава към нея.

Кирилската азбука, преводът на Светото писание на четвърти - църковнославянски (старобългарски) език, и богомилството са уникални достижения и приноси към европейската култура на този малък народ. Този път в отчаянието си той пак реагира по европейски. Ако първият Устав на БМОПК от 1895 г. има за цел политическа автономия само на българското население в Македония и Одринско и примирение с промяната на границите, в новия Устав на ТМОРО акцентът е върху това той „... да сплоти в едно цяло всички недоволни елементи в Македония и Одринско, без народностна разлика, за извоюване на пълна политическа автономия на тези две области...“ чрез революция. Това е общомакедонска лекция за всички националности, най-демократичен европейски модел за времето си, вътрешно въвеждане на организационна инфраструктура от всичките недоволни елементи като отговор на външния европейски диктат! Затова през същата тази 1895 г. формирането и „навън“, в София, на Върховен македонски комитет за освобождение на Македония е стратегически поанакронистично, въпреки че симпатизантите на едната и на другата опция често си сменят организациите.

В началото по-малочислените националности от европейските части на Турция не са имали същата възможност за маневриране както българските организации. Просто не са

имали достатъчна база, достатъчно своя националност или свои привърженици сред другите националности. Има много примери на участие, подпомагане или симпатия от страна на другите националности по отношение на ВМОРО, особено на власите, но повечето играят ролята на преносители на дразги от външни сили, инсталират нови върховизми и нови делби на Македония. Приемането на такава обществена роля не само че стои далеч от европейското Гоцево разбиране за вътрешното сътрудничество, но техният върховизъм е много по-ретрограден дори от този на българския Върховен комитет. Техният примитивен балкански резонанс дава право единствено на тезата на Българския върховен комитет, че никой друг освен българите в Македония не се бори за нейната самостоятелност, което е потвърдено и от историята.

Другите върховизми първо трябваше откън да създадат своя основа в Македония, та дори и да действат след това отвътре. Българският върховизъм, за който македонистите толкова се пенят, дълги години имаше огромно предимство на терена в сравнение с другите, беше недостижим. Затова всички застанаха срещу него. Стартовото предимство на българския върховизъм е очевидно: той нямаше нужда да създава свое население, защото се опираше на него още от първия ден.

Какви методи използват другите върховизми в Македония е дълга и трудна приказка, една от най-трудните, които познава Европа. Отвоюването на всеки метод за проникване в Македония води до необходимото опростяване на проблема: обикновено той събира случаи, свързани със сила и лукавост, което не означава, че кухнята на специалистите се разпознава трудно. Техният общ знаменател не е само антибългаризмът, а и вражеското отношение към Гоцевата идея за независима Македония. Те не правят разлика и не поддържат нито едната от двете български алтернативи.

По своята природа върховизмите в Македония могат най-общо да се сведат до два вида: български и антибългарски.

Вместо поле за културно сътрудничество се отваря пространство за конфронтации и нескончаеми сметки, превръщайки Македония в земя на балкански, православни върховизми. Околните народи по най-блестящ начин манифестират цялата своя интелигентност, умение и напредничавост чрез своите върховизми в Македония. Всеки отделен върховизъм е групов портрет за определена народопсихология, рентгенова снимка на безчестието, несистематизиран речник на омразата. А срещу тях съществува една малка група, която току-що е излюпила проевропейската си интелигенция с политическа програма, която направо европеизира Балканите, тя именно трябва да бъде пазена от всекиго.

Империалистическа Европа по това време е с изгубен слух, тя поддържа съвсем обратната тенденция - на балканизиране, която усилено се поляризира и се цепи под напора на центробежните сили, които я обземат. Двадесетина години по-късно тя избухва страховито тъкмо над Македония. Всъщност, има голяма по обем литература за пропагандите в Македония през XIX и XX век, но това е вече третото, умишлено извъртане на фактите, свързано с логическа непоследователност. Изведеното заключение в историческата наука в Република Македония не отговаря на онова, което се предлага от съжденията.

Нека представим накратко репертоара на антибългарските върховизми, които турската власт благосклонно поддържа. Пропускам жестокостта като най-важна характеристика - тя е описана в книгите от самото начало. Специалитетът на сръбската пропаганда в Македония от средата на XIX век нататък е поредица от методи за замъгляване и промяна на националното чувство у българското население и умело създаване на свое малцинство или поне на впечатление, че такова съществува. За тази цел постепенно се формира цяла система от вносни организации (църква, училища, сръбската четническа организация, „Свети Сава“,...) средства (подкупи, шантажи, убийства) и методи (колонизиране). Днешният македонизъм

като дериват на обществените обстоятелства е излязъл изпод сръбския шинел, това е същата инсталация, но преобядисана и адаптирана към новите обществени състояния. Има многобройни случаи на осъждани лица от Македония в кралска Югославия, които биват съдени повторно и в Титова Югославия за същото деяние.

Гръцкият върховизъм е дълга история, той е протежиран най-често чрез многобройното тукашно старо население - власите. Българското Възраждане от XIX век е преди всичко силно антипатриаршеско движение. Проявата на сръбските аспирации към Македония след Сан-Стефано и тяхното кординиране с гръцките води до формиране на мощна ос север-юг, която успява чрез своите планове да си поделни Македония през 1913 г., през Балканските войни. Техният доказан специалитет беше смяна на население. Влиянието на влашкото лоби в днешна самостоятелна Македония е огромно и чрез него днес се модулира македонизмът за божественото потекло на славянското население от античните македонци.

Великоалбанският върховизъм, инициран от досегашните върховизми по тялото на Македония, има идентични планове: след като трите околни държави откъснаха от Македония части, защо и те да не сторят същото с регионите, в които живее албанско население. Най-младият по своята сила върховизъм пристига най-късно, но чука на голяма врата и има аспирации за част от Македония, доусложнявайки и без това прекалено сложното македонско положение. Митът за тяхното директно илирийско потекло и за илирийската Дардания в общоалбански граници вече е в пълен оборот. Специалитет в „делата“ им е извънредната популация. Като най-многобройни измежду мюсюлманското население в Македония, отскоро те изземват и ролята на обединители и знаменосци на мюсюлманския върховизъм при парирането на местните православни.

Кълбетата от интереси за нови империалистически планове на тази територия се инсталират и чрез посредници.

Знаците на имперска Турция към малобройното турско малцинство са в рамките на приличието, приличен е интересът и на Румъния към власите. Кой знае, може би утре дори и Индия ще прояви апетит към Македония заради циганите!

- Граница! Пригответе паспортите за проверка!

Есето „Вилает на върховизми“ е включено в книгата на Младен Сърбиновски „Обеди нищожност“ (Скопие, 1999). Вътрешноезиков превод от региолект на книжовен български - доц. д-р Ана Кочева.

Младен Сърбиновски е един от най-известните писатели в Република Македония. Роден е през 1958 г. в с. Вруток, Гостиварско, при изворите на Вардар. Автор е на романи, пиеси, сборници с есета и публицистика: „Година от 13 месеца“, „Крали Марко“, „Хитър Пейо“, „Македонските авгиеви обори“, „Македонският Фауст“, „Пазителят на небесната дъга“, „Замразеният Дисни“, „Приказки от Долната Земя“, „Шашма“, „Роман за Майка Тереза“, „Ню-Йоркчани“ и др. Творчеството му се отличава с оригинален изказ, отлична литературна култура, дълбок философски и исторически контекст. Даровит и честен творец, Младен Сърбиновски отхвърля доктрината на македонизма и я подлага на убийствена критика, като показва българските корени на днешната „македонска“ нация. Редица негови книги са публикувани не само в Македония, но и в България, като особено силен отзвук има неговият роман „Шашма“. През април 2016 г. се състоя представяне на този роман от литературния критик Недялко Бакалов и поетесата Елена Алекова в рамките на традиционните Литературни дни „Южна пролет“ в Хасково, чийто почетен гост бе Младен Сърбиновски. Публикуваното тук есе е посветено на съвременната обществено-политическа и културна ситуация в Република Македония, показана на фона на традиционните исторически ценности, защитавани от Вътрешната македоно-одринска организация.